

TAR GABRIELLA-NÓRA

KULTÚRÁK VONZÁSÁBAN – ELISE WILK SZÍNHÁZA

Elise Wilk neve mind az erdélyi szász közösség, mind a romániai színházi világ számára ismerősen cseng. Két kultúrában (német és román) mozog otthonosan: a brassói *Karpatenrundschau* főszerkesztőjeként és újságíróként rendszeresen közöl németül, román nyelven megírt színdarabjait már számos nyelvre lefordították, és több európai színház is műsorán tartja.

A szerzőnő hazai és nemzetközi sikerét meglátásom szerint tematikai preferenciái mellett minden valószínűséggel darabjai eredeti kompozíciójának és stílusának köszönheti. Tanulmányomban Wilk színházi szövegeinek sajátos architektúráját *Disparități/El-tűntek/Verschwinden* című 2019-es darabja mentén vizsgálom. Elise Wilk első olyan színművéről van szó, amelyben a drámaíró az erdélyi szászok 20. és 21. századi sorsát dolgozza fel.

Elise Wilk

■ Az 1981-ben Brassóban született és erdélyi szász gyökerekkel rendelkező¹ Elise Wilket a jelenlegi színházi szakma a fiatal romániai drámaíró-nemzedék képviselőjeként tartja számon. Wilk a kolozsvári Babeș-Bolyai Tudományegyetemen előbb újságírást tanult, a brassói Transilvania Tudományegyetemen ezt követően irodalom és kommunikáció szakot végzett. A marosvásárhelyi Művészeti

**Menni vagy maradni? –
merül fel a felvonás
szereplőiben
ismételten a kérdés...**

Egyetemen drámaírást hallgat, ugyanitt szerez doktori címet 2021-ben.² Első drámája *S-a întâmplat într-o joi* (2008) címmel elnyeri a *dramAcum* kortárs drámaíróverseny díját.

Színdarabjait főként román nyelven írja, műveit eddig 12 nyelvre fordították le, ami darabjai nemzetközi játszottságát, illetve recepcióját bizonyítja. Többek között olyan nemzetközi alkotói programokban vett részt, mint a Forum Junger AutorInnen (Wiesbaden, 2014), a Hot Ink drámaíróprogram (New York, 2015) vagy a Fabulamundi. Playwriting Europe (2013–2020).

Wilk 2015-től a brassói *Karpatenrundschau* főszerkesztőjeként dolgozik, amely 1996 óta a bukaresti *Allgemeine Deutsche Zeitung* heti mellékleteként jelenik meg. Az erdélyi szász közösség számára a szerzőnév neve tehát főként szerkesztőként és német, elsősorban publicisztikai jellegű írásgyakorlata révén ismert.

Dispariții / Eltűntek / Verschwinden

■ A drámaszöveg³ középpontjában voltaképpen egy erdélyi szász család három generációjának három női története áll. Elise Wilk történetmondása nem a történelem kronológiáját követi, hanem epikus és drámai szövegrészek különös, nemegyszer lírai hangvételű ötvözeteként mozog vissza, illetve előre az időben úgy, hogy a női történetek a színpadon többek között férfi narrátorok révén kelnek életre.

Keletkezés, szöveg(ek) – fordítások és előadások

■ A színdarabot Elise Wilk a marosvásárhelyi Yorick Stúdió Kultúraközi párbeszéd a kortárs dráma tükrében című projektjének keretében felkérésre írta meg – román nyelven. A program 10. kiadásának alkalmából a marosvásárhelyi független társulat vezetője, Sebestyén Ábá, Elise Wilk szász, illetve Kincses Réka magyar nemzetiségű, romániai (származású) drámaírókat kérte fel, hogy az emigráció témájáról az itthonmaradottak és a kivándolók szemszögéből írjanak.⁴

Az *Eltűntek* ősbemutatójára 2019. szeptember 18-án Marosvásárhelyen került sor magyar nyelven Albert Mária fordításában, Sebestyén Ábá rendezésében. Wilk első olyan darabja ez, amelyben romániai kisebbségi tematikához nyúl, miközben az erdélyi szászok 20–21. századi sorsát dolgozza fel. Szövege önéletrajzi ihletéséről a drámaíró az előadás *Műsorfüzetében* a következőképpen vall: „Először írok a létezésem multikulturális vetületéről. Mások külföldre való távozása mindig is életem része volt. Egy bizonyos ponton túl már nem fáj, az ember védetté válik. De aztán felmerül egy gondolat, mint egy árnyék: ha mindenki elmegy, idegen lesz a saját hazámban. Akkor otthon vagy-e még? Ki lettem volna, ha elmegyek? Vajon a kivándorlás más emberré változtat? Megváltozik-e az identitásod, ha máshol élsz? Ezekről a dolgokról szól a szövegem. És sok minden másról.”⁵

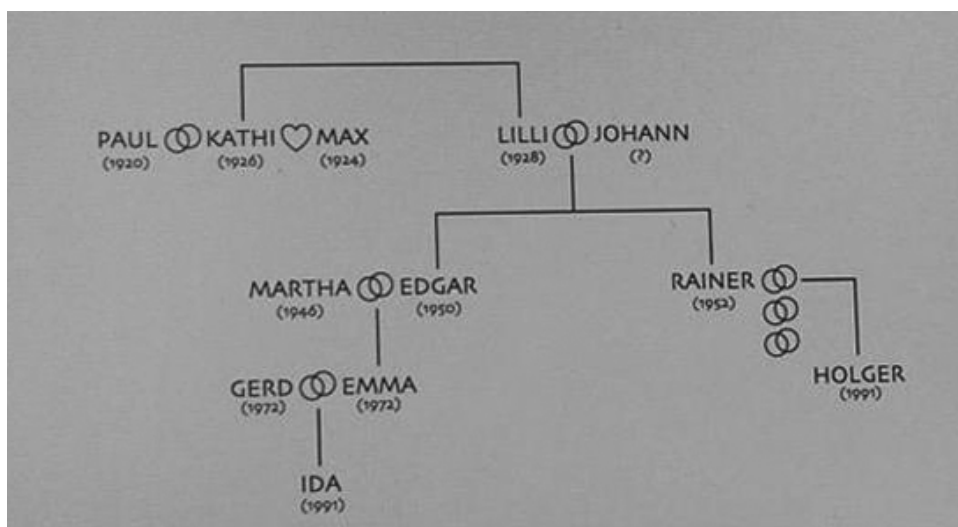
A darab nemzetközi recepciója elsősorban a fordítások szintjén valósul meg.⁶ Noha a darab eredetileg románul íródott, a színművet eredeti nyelvén eddig tudomásom szerint még nem mutatták be. A 2019-es ősbemutató, amelynek alapjául Albert Mária magyar nyelvű fordítása szolgált, a marosvásárhelyi Yorick Stúdió független színházi műhely produkciójaként valósult meg. A német fordítás⁷ az Elise Wilkkel rendszeresen együttműködő for-

dítópáros, Frank Weigand és Ciprian Marinescu nevéhez fűződik, ősbemutatójára a Deutschlandfunk Kultur hangjátékként 2021 októberében került sor. A francia fordítást Mirella Patureau jegyzi.

A történet

■ A Wilk által elmesélt történet olvasható családtörténetként, ebben az értelemben a színpadon egy erdélyi szász család három generációjának élettörténetét követhetjük nyomon. Ugyanakkor értelmezhetjük a színpadi eseményeket három női történet elmeséléseként is, amelyet férfi narrátorok közvetítenek, illetve kommentálnak. Végezetül vizsgálhatjuk Elise Wilk művét – keletkezési körülményeire gondolva – az erdélyi szászok 20–21. századi történetének, illetve exodusainak színházi megjelenítéseként is.

Családtörténet

Forrás: Elise Wilk: *Disparitii – Eltűntek*. LiterNet, 2020. 3.

■ A színdarabban családnévvel nem rendelkező erdélyi szász család történetét 1944 nyarától 2007 teléig követhetjük nyomon. A több mint hatvan év külső koordinátái egyrészt az 1944. augusztus 23-át követő nyár, amikor Románia – átállva a szövetségesek/Oroszország oldalára – Németország ellen fordul, illetve Románia 2007-es EU-csatlakozásának éve, pontosabban a csatlakozást követő első karácsony.

A színpadi események három generációra fókuszálnak: az első generációt a húszas években született Kathi és húga, Lilli, valamint Kathi szerelme, Max, illetve ennek román nemzetiségű barátja, Paul képviselik. Kollektív élményként őket a romániai németek oroszországi deportációja köti össze: míg a rejtekhelyén felfedezett Maxot végül elhurcolják, Kathi – Max közvetítésével – látszatházasságot köt a román Paullal, hogy ne vihessék el Oroszországba. A Kathi helyett munkatáborba kényszerülő Lilli végül hazatér, Max viszont egy bányabalesetben életét veszíti a távoli Oroszországban.

A második generációhoz Lilli fiai, Rainer és Edgar, illetve ez utóbbi felesége, Martha tartoznak. Az ennek a generációnak az életét meghatározó kö-

zös tapasztalat a disszidálás, illetve ennek az 1989-es romániai fordulat előtti és utáni változatai. Míg Rainer a nyolcvanas években a Dunát átúszva Jugoszlávián keresztül szökik Nyugatra, illetve Márta röviddel az 1989-es decemberi események előtt egy csomagtartóban megbújva hagyja el az országot, addig Edgar az 1990-es tömeges szász kivándorlás során már hivatalosan telepszik ki Németországba.

A harmadik, a hetvenes évek elején születő generációt Emma, Martha és Edgar lánya, illetve Emma iskolatársa és későbbi férje, a homoszexuális Gerd jelentik. Ennek a generációnak a tagjai 1989 után már választhatnak az otthonmaradás és a kivándorlás között: Emma és férje – számos kortársukkal ellentétben – úgy döntenek, hogy Romániában maradnak, lányuk, Ida azonban egyetemi tanulmányait már Németországban folytatja.

Női történetek

■ Hogy Wilk színdarabjának genderolvasata szövegszerűen is indokolt nézőpontot jelent, abból is kitűnik, hogy az írott drámaszövegben az egyes felvonások/részek címét az adott női főszereplő neve képezi: így az 1. rész a *Martha* címet viseli, a 2. rész a *Kathi* címet kapta, a 3. rész címe pedig *Emma*. A családtörténet tehát nem kronológiai sorrendben kerül elmondásra, hanem a család második generációjával, a Marthaéval indítva előbb visszanyúl a Kathi által képviselt első generáció tapasztalataihoz, majd innen érkezik el az Emmát és általa a harmadik generációt érintő eseményekhez. Mindhárom női történetet ugyanakkor egy-egy férfi narrátor meséli el, miközben Kathi az egyetlen szereplő, aki mindhárom történetben jelen van a színpadon, s ezáltal is összeköti a három drámarészt, illetve az általuk bemutatott három időszakot.

Az első rész, Martha története 1989–1990 telén játszódik egy névtelen romániai városban, amely sejtethetően Elisa Wilk szülővárosa, Brassó.⁸ A színpadi jelen idő eseményei mögött visszaugrások/visszapillantások révén feljelenek az időszak egyéni, illetve kollektív előzményei is. A történet narrátora Max, Kathi fiatalkori, 44 éve halott szerelme. Max elbeszélő jellegű szövegeiből értesülünk többek között Martha 12 éves korától létező vágyáról, hogy elmenjen Németországba; szerelem nélküli összekeléséről Edgárral, illetve kommunista mindennapjainak szorongásairól is. A színdarab politikai-történelmi vonatkozásai ugyancsak szembetűnőek, ilyenek: a család hiába való várakozása az ország elhagyását lehetővé tevő útlevélre; Martha gyanúja, hogy a lakásban elhelyezett poloskák által lehallgatják őket, a Szekuritáté nyomasztó jelenléte a mindennapokban (például a ház előtt várakozó fekete autó révén), Kathi Ceușescu-vicei vagy a homoszexualitása miatt jelentős írásra kényszerülő Gerd vallomása. A színdarab címében megfogalmazott „eltűnés” Martha történetében szökésként valósul meg – a konkrét családtörténet szintjén Martha disszidálásaként, aki röviddel a ’89-es decemberi fordulat előtt családjá tudta nélkül szökik ki Németországba, majd ott később újra férjhez megy.⁹

Kathi története s ezáltal a második rész eseményei 1944–1945 telén ugyancsak sejtethetően Brassóban játszódnak, a történekek narrátora pedig ezúttal Edgar, Lilli még meg nem született fia. Az elbeszélő szövegek révén feljelenek a romániai németek 1945-ös elhurcolásának előnapjai, illetve konkrét lezajlása; ugyancsak a narrátor beszéli el a szibériai utazást, a munkatá-

bor mindennapjait, Max bányabalesetét, Kathi visszaköltözését a szülői házba, illetve Lilli hazatérését. A színpadi jelen idő szintjén Kathi rövid ideig tartó látszatházasságot köt a román Paullal, hogy megmeneküljön az elhurcolástól; arról, hogy végül Max halálát követően soha többé nem megy férjhez, hanem felneveli Lilli fiait, Edgart és Rainert, már a narrátor révén értesülünk. A színpadi események az elhurcolás és az általa kiváltott reakciók (pl. ellenállás, elfogadás, kijátszás) köré rendeződnek.

Az „eltűnés” ebben a részben kényszerű munkatáboroként és deportálásként valósul meg, amelynek egyéni végkifejleteként Max meghal egy szénbányai munkabalesetben, a Kathi helyett elhurcolt Lilli viszont hazatér. A felvonás politikai-történelmi vonatkozásai ezúttal is egyértelműek: az erdélyi szászok oroszországi munkatáborokba való 1945-ös elhurcolása, illetve a deportáció túlélőinek hazatérése mellett olyan történelmi témák merülnek még fel, mint Románia 1944. augusztus 23-ai frontváltása vagy a deportáltak későbbi, Németországba való továbbküldése vagy kitelepítése.

A harmadik rész középpontjában Emma története áll, amelyet Gerd, Emma 12 éve halott volt férje mesél el 2006–2007 telén. Emma Gerddel közös lányával, Idával és Kathival a családi házban marad, majd Kathi halála után eladja a családi házat, és apró, városszéli lakásában még sokáig a központi templom harangját hallja álmában. A színpadi események a Németországba disszidált Rainer és fia, Holger karácsonyi látogatásának apropóján az otthonmaradottak és a hazatérők közötti szemléletbeli különbségek körül forognak. Gerd elbeszélése révén Edgar és Rainer németországi életútja, Edgar Kathi előtt eltitkolt halála és temetése, illetve Emma korábbi németországi utazása is kirajzolódik. Az „eltűnés” itt migrációként valósul meg; Emma lánya, Ida is végül külföldre megy tanulni. Politikai vonatkozásként Románia 2007-es EU-csatlakozása, illetve a (munka)migráció kérdései vetődnek fel.

Az erdélyi szászok 20–21. századi története

■ Az erdélyi szászok 20–21. századi történetéből Elise Wilk színpadilag három meghatározó fordulópontot jelenít meg; ezek: az 1945-ös deportálás, az 1990-es tömeges kivándorlás, illetve a Románia 2007-es EU-csatlakozását követő újabb, ezúttal kétirányú migrációs folyamat. A történelmi tények a bemutatott egyéni életutak mentén rajzolódni ki, amelyek önmagukon túlmutatva ugyanakkor az erdélyi szászokat ért kollektív traumákat is megjeleltik. Elise Wilk szereplői jól példázzák az egyéni sors és politikum szoros összefüggéseit, s éppen ezért szerzőként Wilkre is érvényes az, amit Andreea Dumitru a 2010 utáni, kortárs romániai fiatal drámaíró-generációról állapít meg: „[...] előszeretettel a sztori iránt, a »normális« egyén sorsa iránt, amely a hivatalos történetírás ellenpólusaként tételeződik, illetve előszeretettel a mindennapok és a konkrét részletek iránt [...]”.¹⁰

Kompozíció, vagyis a történet elmondása – a téma, azaz a „dallam” fejlesztése

■ Az *Eltűntek* architektúrájának első szembevetendő jellemzője az idősíkok váltakozása. Elise Wilk darabja megkomponálásakor feladja a történelem kronológiáját, így az első részben ábrázolt 1989–1990-es eseményeket követően a

második felvonásban az 1944–1945-es időszakhoz nyúl vissza, hogy végezetül a harmadik felvonás 2006–2007 telének történéseire koncentráljon. Fel-tűnő, hogy mindhárom felvonás télen játszódik. A szerző többször az egyes felvonásokon belül is az elsősorban a filmművészetből ismert visszaugrást/visszapillantást¹¹ alkalmazza, amelynek révén dramatikus, esetleg epikus formában a cselekmény múltbeli eseményei képszerszerűen idéződnek fel.

A narrátor szerepeltetése az *Eltűnteket* ugyanakkor a Bertolt Brecht-féle epikus színház hagyományához kapcsolja. Wilk darabjában mindhárom rész narrátora férfi, kettejük már halott (Max és Gerd), egyikük még meg nem született szereplő (Edgar), akiknek közös jellemzője a mindentudás. Teljes rálátásuk van mind az események tágabb összefüggéseire, mind a szereplők belső megéléseire. Szerepeltetésük révén a darabban epikus és drámai szövegrészek váltakoznak egymással; az epikus részek funkciója többek között a történet megértéséhez nélkülözhetetlen háttérinformációk közvetítésében, a drámai szövegrészek értelmezésében, esetleg más nézőpontból való megvilágításukban áll. Mindemellett az *Eltűntek* szövegét nagyfokú „líraiság” is jellemzi (lásd később).

Wilk darabját egy téma/vezérmotívum köré építi fel, a szöveg strukturá-lisan voltaképpen ezen téma fokozatos fejlesztésének is tekinthető. Meglátá-som szerint a darab szimfóniaszerű megkomponáltsággal rendelkezik, amely egybecseng a szerzőnek a Fabulamundi. Playwriting Europe nevű nemzetkö-zi projekt internetoldalán olvasható ars poeticájával: „A színházban mindig létezni fog a történet. Ami változik, az csak az a mód, ahogy elmondjuk ezt a történetet. S mivel már minden történetet elmondtak, drámaíróként állandóan új szerkezeteket, a történetmesélés új módjait keresem. Számomra egy szöveg architektúrája rendkívül fontos, és a darabjaimat úgy próbálom fel-építeni, mint valami zeneműveket, amelyekben minden szereplőnek meg- van a saját hangja.”¹²

Amennyiben az „eltűnés” témáját a színdarab vezérmotívumaként (zenei értelemben „dallam”-ként) vizsgáljuk, a téma bemutatására – annak első va-riációjaként – Martha története révén kerül sor. Menni vagy maradni? – me-rül fel a felvonás szereplőiben ismételtlen a kérdés a disszidálás gondolata kapcsán. Martha a szökés mellett dönt s elmegy. A téma második variációja s egyben megismétlése a Kathi történetében bemutatott deportálás. Elmenni „tisztességesen” orosz fogságba és meghalni, vagy maradni s elbújni, esetleg belemenni egy „életmentő” látszatházasságba? Kathi berendezkedik a törté-nelem generálta jogtalan helyzetre, és az utóbbi megoldást választja. A téma harmadik variációja, a tágabb értelemben vett migráció Emma történetében bontakozik ki – egyfajta továbbként vagy nekilendülésként. Mégis maradni és utána (egyedül maradni)? – merül fel az egyéni választás lehetősége min-den következményével együtt. Emma az otthonmaradás mellett dönt.

Stíluskérdések

■ Írott formájában az *Eltűntek* az olvasóban egy szabadversjellegű szövegfo-lyam benyomását kelti, amely minden bizonnyal összefügg egyrészt a köz-pontozás teljes hiányával, másrészt a szöveg líraian egyéni hangvételével. A darab német fordítása a főnevek kötelezően nagybetűs írásáról is lemond.

Wilk stílusának egyik feltűnő jellemzője a plasztikus ábrázolásmód, a ké-pekben, képsorokban való gondolkodás. Az első részben például a kommu-

nizmus mindennapjainak állandó szorongását a narrátor Max a következőképpen írja le: „és nyakunk köré sálként tekeredett a félelem”.¹³ A hasonlat szuggesztív képisége jól elképzelhetővé, szinte kézzelfoghatóvá teszi a félelem szinte fojtogató életérzését, ugyanakkor hozzájárul az Elise Wilk drámaszövegére általában is jellemző líraisághoz.

Másrészt a darab komorabb pillanataiban is sikerül a szerzőnek a tragikumot humorérzékkel oldani, s akár a groteszk irányába eltolni: jó példa erra a harmadik részben Emma és Rainer dialógusa, amely a családon és a társadalmon belüli elmagányosodást tematizálja: „Rainer: igen / jó hogy mindannyian együtt vagyunk / szép az ha nem egyedül töltjük az ünnepeket / olyan mint régen / mikor mindannyian egy asztalnál ültünk / ma már senki sem jön vacsorára / csak sms-t küldenek / Emma: már sms-t sem küldenek / még egy karácsonyi sms-t sem kaptam az idén / Rainer: én kaptam / a penny markettől.”¹⁴

Nem tagadható viszont az sem, hogy Wilk szövege néhol a hatásvadász és a közönséges határait érinti.

A színrevitelek

■ Az *Eltűntek* ősbemutatójára – mint fentebb említettem – magyar nyelven került sor Marosvásárhelyen.¹⁵ A társulat 2019. október 14-én ugyanezzel a darabbal vett részt a Nemzetiségi Színházak XIII Kollokviumán Gyergyószentmiklóson.¹⁶ Az előadás egyik erősségének a színészi játék s ezáltal az egyéni hang(ok)/színek kollektív énekké/játékká fonódása tekinthető. A színpadképre és a díszletre a minimalizmus jellemző, a szereplők által a felvonások elején pörgetett forgószínpad érzékletesen jeleníti meg az egyes történeteket összefogó idő kerekét. A mindössze egy ablakból és vasfüggönyből álló ház jól példázza ugyanakkor az egyéni élettér és a politikum elválaszthatatlanságát, szoros összefüggéseit. Az előadásban az írott szöveghez képest Max oroszországi levele is helyet kapott, amelyet Kathi a halála után idéz meg.

A német nyelvű ősbemutató hangjátékként valósult meg 2021. október 13-án *Verschwinden* címmel. A hangjáték a Deutschlandfunk Kultur közvetítésében volt hallható, rendezője: Cordula Dickmeiß, szereplők: Anja Schneider, Philipp Engelhardt, Uta Hallant, Luise Wolfram, Ole Lagerpusch, Linn Reusse, Michael Wittenborn, Vanessa Loibl, Moritz Grove és Nico Holonics. A hangjáték az írott szöveghez képest több rövidítéssel él, s végig azt a benyomást kelti, hogy a színészek mechanikusan elmondott szövegei mögött nem áll igazi, a darab lényegét értő rendezői koncepció és színészi alakítás.

További drámái

■ Elise Wilk eddigi életműve összesen 17 színdarabot tartalmaz, valamennyi színpadra állított mű, ami azzal is magyarázható, hogy felkérésre írt szövegekről van szó. Több drámaszöveg kötetként is elérhető a romániai LiterNet Kiadó, a berlini Theater der Zeit, illetve Henschel Schauspiel kiadó jóvoltából. Németre fordított darabjai a következők: *Pisica verde*¹⁷ – *Die grüne Katze* (2013, fordította Ciprian Marinescu és Frank Weigand), angol, magyar, francia, olasz, görög, orosz, bolgár fordítással; *Avioane de hârtie*¹⁸ –

Papierflieger (2015, fordította Marinescu és Weigand), angol, magyar, francia, olasz, görög, török fordítással; *Camera 701 – Zimmer 701*¹⁹ (fordította Daria Hainz) angol és olasz fordítással.

Wilk tematikai preferenciáit vizsgálva az erdélyi szászok világa és ezáltal a multikulturalitás kérdésköre az életműben először 2019-ben jelenik meg (*Dispariții*). Elise Wilk kiemelten figyel a tizenévesek, a fiatalok világára, amelynek kapcsán többek között olyan témák foglalkoztatják, mint a szülők munkamigrációja (*Pisica verde*) vagy a mobbing következményei (*Avioane de hârtie*). Ugyanakkor nagyfokú problémaérzékenységgel szemléli az olyan általános érvényű társadalmi jelenségeket, mint a párkapcsolatok törékenysége vagy az azon belüli elmagányosodás jelensége (*Camera 701*).

Kompozíciós megoldásai közül a németre is lefordított darabok mentén főképpen a (téma)variációk egy darabon belüli kidolgozása és a narrátor szerepeltetése (*Dispariții*), illetve a montázstechnika alkalmazása (*Pisica verde*) emelhetők ki.

Következtetések

■ Elise Wilk munkássága a kulturális összefonódások („Verflechtungsgeschichte”) perspektívájából értelmezhető leginkább. Ezen összefonódások egy részét romániai vonatkozásban, másrészt nemzetközi szinten valósulnak meg.

Az erdélyi szász származású szerző romániai román és magyar színházakkal egyaránt együtt dolgozik, darabjait Romániában gyakran elsőként független társulatok viszik színre. Művei felkérésre, illetve főként román nyelven írott szövegek, amelyeket fordításaik révén több külföldi társulat is műsorán tart. Kimondottan felkérésre írott, tehát mindenekelőtt előadásra szánt drámákról van szó. Wilk ahhoz a szerzőgenerációhoz tartozik, amely meg van győződve a színház társadalmi szerepéről.²⁰ Erről ő maga a következőképpen vall: „Azt hiszem, hogy egy szövegnek elsősorban egy történetet kell elmesélnie. Engem az élő, aktuális színház érdekel, az ittről és a mostról. Különösen az érdekel, milyen mértékben befolyásolja a politikum az egyéni sorosokat.”²¹

Témái univerzális aktualitással bírnak, szembetűnő a darabok társadalomkritikai hangvétele. A fiataloknak szóló színházzal Elise Wilk kiemelten foglalkozik, ami Romániában kevésbé kiaknázott színházi területnek számít;²² 2021-ben megvédett doktori disszertációjának is ez a témája.

Wilk szövegeinek stílusára a plasztikus ábrázolásmód, architektúrájára a zeneműszerű megkomponáltság jellemző. A 20. századi színházi hagyományok közül elsősorban az epikus és a dokumentarista színház eredményeire támaszkodik.

■ JEGYZETEK

1. Elise Wilk életrajzi adatainak jól használható, egymáshoz komplementer módon viszonyuló forrásai: <https://www.henschel-schauspiel.de>; <https://www.fabulamundi.eu/en/elise-wilk>. Pályájának átfogó bemutatása 2018-ig: Christine Chiriac: *Von grünen Katzen und glitzernden Meteoriten. Die siebenbürgische Dramatikerin Elise Wilk im Porträt*. Spiegelungen 2018. 1. sz. 194–199. Édesanyja román, édesapja német anyanyelvű, mindketten matematikatanárok.

2. Vö. Dieter Drotleff: *Dramatikerin und nun auch Theaterwissenschaftlerin*. Elise Wilk verteidigte mit Erfolg ihre diesbezügliche Dissertation. Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien. 2021. április 22.
3. Elise Wilk: *Dispariții – Eltűntek*. (Ford. Albert Mária) LiterNet Kiadó, 2020.
4. <https://www.maszol.ro/index.php/kultura/118895-elise-wilk-es-kincses-reka-emigraciolor-szolo-el-adasait-mutatjak-be-marosvasarhelyen>. Letöltés: 2022. 07. 31.
5. Műsorfüzet, 2019–2020-as évad.
6. A fordítások áttekintése: Henschel Schauspiel Theaterverlag online adattára: <https://www.henschel-schauspiel.de/de/person/1903>. Letöltés: 2022. 07. 31.
7. Elise Wilk: *Verswinden. Dispariții*. Aus dem Rumänischen von Ciprian Marinescu und Frank Weigand. Henschel Schauspiel Theaterverlag. Berlin, 2020.
8. Vö. „egy erdőszéli városra gondolt / ahova téli éjszakákon időnként / lejár egy nagy fekete farkas / ólálkodik egy darabig a házak körül / majd eltűnik”. Wilk: *Dispariții – Eltűntek*. 56.
9. Vö. „marthához a volt feleségéhez csak másfél órát kellett vonatoznia / ő néha karácsonyi vacsorára hívta / az új férjének fogszabályozója volt, és kicsit túl hangosan nevetett” Wilk: *Dispariții – Eltűntek*. 61.
10. „[...] die Vorliebe für die Story an sich, für das Schicksal des ‘normalen’ Einzelnen als Gegenpol zur offiziellen Geschichtsschreibung, sowie für den Alltag und das konkrete Detail [...]” Andreea Dumitru: *Von der Krise der Dramatik zur Dramatik als Instrument des Wandels*. In: Irina Wolf (Hrsg.): *Machtspiele – Neue Theaterstücke aus Rumänien*. Theater der Zeit, Berlin, 2015. 11.
11. Ilyen például Martha és Edgar megismerkedésének története az első részben vagy Románia frontváltásának híre és következményeinek bemutatása a második részben.
12. „În teatru, povestea va exista mereu. Se va schimba doar modul în care va fi spusă. Și pentru că toate poveștile s-au spus deja, ca dramaturg sunt mereu în căutare de noi structuri, de noi moduri de a povesti. Pentru mine arhitectura unui text e foarte importantă și încerc să-mi construiesc piesele ca pe niște compoziții muzicale în care fiecare personaj are vocea sa.” <https://www.fabulamundi.eu/en/elise-wilk>. Letöltés: 2022. 07. 31.
13. Wilk: *Dispariții – Eltűntek*. 38.
14. Uo. 64.
15. Vö. a berlini Henschel Schauspiel Theaterverlag adatbankja, www.henschel-schauspiel.de/de/person/1903. Letöltés: 2022. 07. 31.
16. Lásd Boros Kinga előszavát. Boros Kinga – Stuber Andrea – Köllő Kata – Proics Lilla – Beretvás Gábor: *Kollokvium. Magunkról elmondott történetek*. Színház 2020. 1. sz. 26–31.
17. Elise Wilk: *Pisica verde*. LiterNet Kiadó, 2012.
18. Uő: *Avioane de hârtie*. LiterNet Kiadó, 2016.
19. Uő: *Zimmer 701*. In: Irina Wolf (szerk.): i. m. 153–190.
20. Vö. Eleonora Ringler-Pascu: *Junge Stimmen der rumänischen Dramaturgie*. *DramArt* 2015. 4. sz. 151–153.
21. „Cred că un text de teatru trebuie în primul rând să spună o poveste. Sunt interesată de un teatru viu, actual, despre aici și acum. Mă preocupă în mod special în ce măsură politicul influențează destinele individuale.” <https://www.fabulamundi.eu/en/elise-wilk>. Letöltés: 2022. 07. 31.
22. Vö. Daniela Șilindean: *Contururi festivalere*. *Orizont* 2016. 11. sz. 28.